

Tidsskriftet

DEN NORSKE LEGEFORENING

Forvandlingen

MEDISIN OG KUNST

MIA TUFT

miatuft@neuropsychology.no

Mia Tuft er nevropsykolog og arbeider til daglig med sjeldne epilepsirelaterte diagnoser i Oslo universitetssykehus.

Forfatter har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

Kafkas novelle *Forvandlingen* minner oss om vår sårbarhet og at vi alle kan falle utenfor.

Illustrasjon: Tony Miller

«Da Gregor Samsa en morgen våknet av urolige drømmer, fant han seg selv i sengen forvandlet til et digert, uhyrlig kryp.» Slik åpner den berømte novellen *Forvandlingen* av Franz Kafka (1). Insektscenarioet i novellen er absurd, men appellerer til en generell menneskelig frykt: tenk om jeg blir syk, hva om jeg faller utenfor, hva om jeg plutselig ikke kan utføre et inntektsbringende arbeid? Fra å være sønn og hovedforsørger i en familie på fire, blir Samsa i løpet av en natt «ein ungeheures Ungeziefer», et enormt skadedyr.

Samsa føler seg som den samme, men er fysisk forandret og oppfattes av andre som annerledes og ekkel. Familien viser ingen empati eller interesse, og i mangel på et språk som andre forstår, blir han alene med sine tanker og ender fryktelig ensom i en krok i eget hus. Først får han vanlig mat av søsteren, deretter restemat, og til slutt får han knapt nok i seg noe å spise, svinner hen og blir borte.

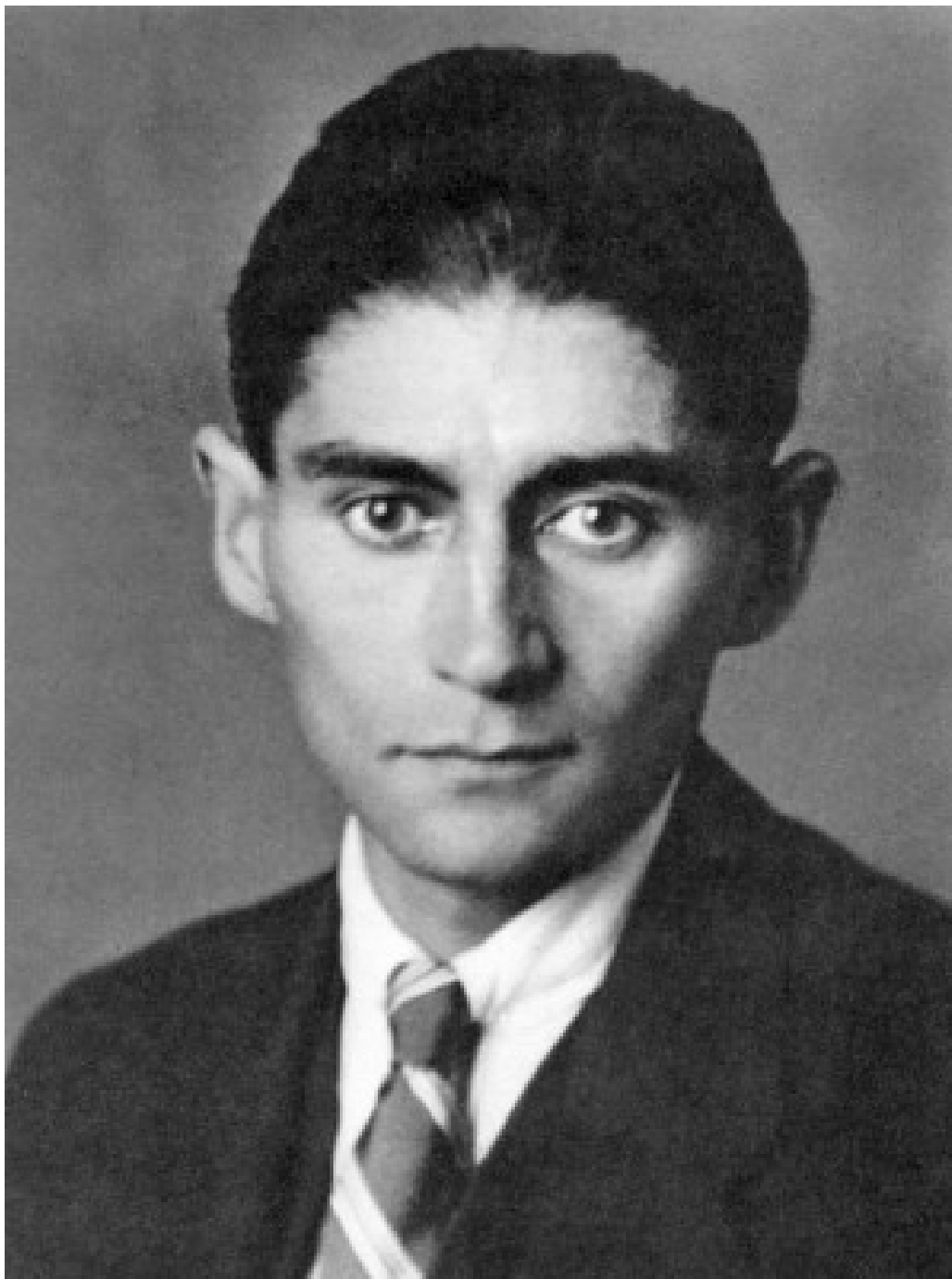
Å falle utenfor

Annerledeshet, utenforskap og empati (eller mangel på dette) er sentrale tema både i teksten og i samfunnet vårt. Samtidig belyses en åpenbar urettferdighet: Samsa har gjort sitt beste i arbeidet som omreisende handelsmann, og familien har nytt godt av dette. Når han ikke lenger kan utføre arbeidet, har han ingen verdi. Kynismen til hans nærmeste kjenner ingen grenser, til slutt ønsker de ham død. Tankene går til den eldre som ufrivillig ligger i sengen det meste av dagen på sykehjem, til barnet med sammensatte vansker som får et mangelfullt medisinsk tilbud og til den alvorlig psykisk syke som i månedsvis har stått på venteliste for behandling. Samsa var en helt vanlig mann. Forandring eller ulykker kan ramme alle. Noen av oss havner på gata, noen strever med rusproblemer.

Samtidig peker tekstens symbolikk på noe som vender innover: Hva om jeg selv lider samme skjebne, blir alvorlig syk, forandres, ikke klarer å forsørge meg selv? Kafka presenterer skrekkscenariot der ingen bryr seg.

Empati og annerledeshet

Empati er utledet av det tyske ordet «Einfühlung» som i økende grad ble tatt i bruk fra 1800-tallet, opprinnelig en betegnelse for å oppnå økt forståelse av kunst (2). Ordet er satt sammen av det greske *en* som betyr «inn» og *pathos*, «følelse» eller «lidelse», altså *innfølelse*; å leve seg inn i andres tanker og følelser (3). Ordet sier oss noe viktig: Vi er både deltaker og tilskuer på samme tid, både innenfor og utenfor, slik vi er når vi leser *Forvandlingen*.

Franz Kafka i 1923. Foto: Wikimedia commons

Kafka (1883–1924) vokste opp blant middelklassen i Praha i en jødisk, tyskspråklig familie. Selv om han var bevisst sin familiebakgrunn, regnet han seg selv for å være på siden av den jødiske kulturen. På et tidspunkt erklærte han seg som ateist og gikk på sosialistiske møter.

Sine siste leveår begynte han imidlertid å interessere seg stadig mer for jødisk kultur og språk (4-6). Som del av en minoritet og med den voksende antisemittismen fikk han kjenne på hvordan det var å være del av en stigmatisert gruppe. Offentlige debatter om eugenikk og rasehygiene rørte seg allerede lenge før det forrige århundreskiftet, og i sine siste år vurderte han å flytte til Palestina.

Kafkas ønske var å bruke tid på å skrive, men han måtte utdanne seg innen et yrke som ga inntjening til livets opphold. Etter å ha studert jus jobbet han lange arbeidsdager i forsikringsbransjen. Det ble liten tid til å skrive. Dagene gikk med til å tjene til livets opphold, det var det som ga ham verdi i familiens øyne. Til slutt fikk han tuberkulose, som gjorde at halsen svulmet opp. Han klarte ikke å ta til seg næring og døde i 1924, bare 40 år gammel (4-6).

Et insekt blir til et menneske

I Haruki Murakamis novelle *Samsa in Love* speilvendes forvandlingen i et like absurd scenario som hos Kafka. Et insekt våkner en morgen og er blitt til Gregor Samsa (7). En skulle kanskje tenke at det meste ordner seg da, men Samsa er like usikker, utenfor og fortumlet som menneske. Han er redd for å gå ut, er seksuelt forvirret og ute av kontroll. Teksten er både tragisk og humoristisk. Å forstå verden og forsøke å «passe inn» er uansett ikke enkelt.

«Det er når vi trenger det som mest at vi lengter etter noen som møter det fortapte blikk, kommer nær og vil oss vel. Enten trøbbelet er kreftceller, heroin eller hjerneslag, trenger vi en folkesjel som er oppdratt til omsorg ikke utstøting, forståelse ikke dom», skrev Per Fugelli (8). Litteraturen minner oss om vår sårbarhet og vårt felles ansvar for hverandre.

LITTERATUR

1. Kafka F. Die Verwandlung. Leipzig: Kurt Wolf Verlag, 1916.
2. Lipps T. Empathy, inner imitation and sense-feelings. I: Rader M. red. A modern book of esthetics. Washington: Holt, Rinehart and Winston, 1960.
3. Heidenreich KS. Empati i lege-pasient-forholdet-teknikk eller etikk? Tidsskr Nor Laegeforen 2001; 121: 1507-11. [PubMed]
4. Gray R. Franz Kafka. Cambridge: Cambridge University Press, 1973.
5. Brod M. Franz Kafka: A Biography. New York: Schocken Books, 1960.
6. Gilman S. Franz Kafka, the Jewish Patient. New York: Routledge, 1995.
7. Murakami H. Samsa in love. The New Yorker 28.10.2013. <https://www.newyorker.com/magazine/2013/10/28/samsa-in-love> (8.1.2019).
8. Fugelli P. Velferdsstatens svarte hull. VG 31.08.15. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/PV/k6z/velferdsstatens-svarte-hull> (8.1.2019).

Publisert: 8. april 2019. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.19.0099

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2023. Lastet ned fra tidsskriftet.no 2. juni 2023.